

КАР'ЄРНІ БАР'ЄРИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА

Р.З. Рефатов

Херсонський державний університет, refrid99@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І.С. Попович

Постановка проблеми. Тенденції розвитку сучасного суспільства актуалізують проблеми конкурентоспроможності й забезпечення успішності особистості. Таким показником є успіх у професійній діяльності та кар'єрі. В умовах змін у структурі ринку праці, відбувається посилення особистісної відповідальності молодого людини щодо професійної інтеграції в суспільство. Очевидно, у процесі фахової підготовки формується система адекватних уявлень про професійну кар'єру, які впливають на формування життєвих та професійних планів особистості, організують і спрямовують її активність, надають їй якісної своєрідності, неповторного вигляду, впливають на професійний розвиток і є регуляторами професійного самовизначення.

Аналізування досліджень і публікацій. Аналізування і узагальнення різних досліджень, які мають відношення до проблеми психологічних бар'єрів (Г. Балл, Т. Дембо, К. Левін, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Москалець, Н. Пов'якель, В. Пономаренко та ін.), дає підставу констатувати актуальність їх поглибленого вивчення на основі інтеграції сучасних уявлень та досягнень, що накопичені у різних галузях знань.

Мета і завдання статті. Теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити зміст, чинники та засоби подолання кар'єрних бар'єрів.

Виклад основного матеріалу. Кар'єрні бар'єри, або бар'єри, що виникають у професійній діяльності розглядаються з різноманітних позицій: у залежності від розуміння їхньої природи, сутності і способів аналізування. Так, узагально-психологічному контексті, бар'єри класифікуються, як смислові, емоційні, когнітивні, тактичні. У діяльнісному підході виділяються дві групи бар'єрів: мотиваційні й операційні, котрі, у свою чергу, простежуються в когнітивній,

афективній і поведінковій сферах. Ці розходження знаходять своє відображення у великій кількості визначень психологічних бар'єрів, що розкривають погляди на їхню природу, розвиток, що визначає методи їхнього дослідження. Деякі з визначень перетинаються у своїх істотних частинах, інші є суперечливими.

Розкриваючи психологічний механізм формування бар'єра, зауважимо, що таке формування починається після появи мотиву до виконання певної діяльності або дії. Оцінюється ситуація виконання діяльності на раціональному, ірраціональному й емоційному рівнях. Результатом оцінювання виступає емоційно забарвлене передбачення щодо процесу, результату й наслідків бажаної діяльності, що може бути сприятливим або несприятливим для наміченої дії [3].

Реакцією індивіда на несприятливе передбачення щодо бажаної дії є переживання психологічного бар'єра. Як бачимо в утворенні бар'єра беруть участь психічні регулятори поведінки, а саме: мотиваційні, когнітивні, емоційні й вольові процеси індивіда. Тільки несприятливої когнітивної або емоційної оцінки успішності майбутньої дії недостатньо для формування психологічного бар'єра. Потрібно, щоб мотивація знизилася й вольові зусилля були недостатніми для здійснення дії. Можливі різні варіанти усунення психологічних бар'єрів. У їх основі лежить зміна психічного стану, що перешкоджає діяльності на стан, що дозволяє діяти.

До психологічних бар'єрів можна віднести наступні переживання: острах критики й осміяння, недовіра, непевність, відрази, відсутність сталого інтересу до своєї діяльності, сумніви, страх і т. ін.

Часто людина побоюючись труднощів, ухиляється від них і тому не зустрічається з психологічними бар'єрами. Однак таке поводження деформує життєвий шлях людини, перешкоджає її самореалізації як особистості. Отже, є реально діючі психологічні бар'єри та бар'єри, що зафіксовані в пам'яті індивіда для тієї або іншої ситуації.

У цілому, виникнення психологічних бар'єрів визначається: а) зовнішніми умовами діяльності; б) мірою підготовленості індивіда до діяльності, в) особистісними якостями [1].

Психологічні бар'єри в спілкуванні виникають непомітно й суб'єктивно, нерідко вони не фіксуються керівником, але негайно сприймаються оточуючими. Управлінець перестає відчувати неадекватність своєї поведінки й упевнений, що спілкується нормально. У випадку виявлення невідповідності, соціально-психологічні очікування у професійному становленні та розвитку особистості не реалізуються [2], що може спонукати до розвитку комплексів.

Перелічимо психологічні бар'єри, які виникають у процесі спілкування керівника та підлеглих.

Перше враження, вважається одним з бар'єрів, що може сприяти помилковому сприйняттю партнера зі спілкування. Кожен керівник повинен знати, що на формування образу впливає стан сформованості пізнавальних процесів особистості (зорова, слухова пам'ять тощо). Отже, воно може бути відносно адекватним, відповідати особистісним характеристикам людини, або бути помилковим.

Бар'єр упередженості та безпричинної негативної установки простежується у безпричинному, на перший погляд, негативному ставленні до тої чи іншої людини. Це вимагає встановлення можливих мотивів появи такого ставлення та усунення їх.

Бар'єр «острахи» контакту – виникає тоді, коли людина відчуває дефіцит спілкування, має низький рівень товариськості. Після бесіди обов'язково проаналізуйте чи успішною була розмова й сфокусуйте власну увагу на тому, щоб не відбулося нічого несподіваного.

Бар'єр «очікування непорозуміння»[4] – пов'язаний з тривожністю, невпевненістю у собі, очікуванням невдачі тощо. Для того, щоб позбутися цього треба перед тим спокійно й докладно проаналізувати плановану бесіду та за можливості усунути з неї ті моменти, які можуть викликати неадекватне тлумачення ваших намірів. Після цього сміло вступаєте в контакт.

Бар'єр «віку» є найбільш вживаним, так як виникає у системі повсякденного спілкування: між дорослими й дітьми (дорослий не розуміє, чим живе дитина, що є причиною багатьох конфліктів); між людьми різних поколінь (дорослі засуджують поведінку молодих, молоді дратуються тощо); між батьками і дітьми.

Можна виділити психологічні бар'єри, які стоять на шляху лідерського росту. Психологічні бар'єри, вказують автори, результат минулого досвіду, переконань, обмежень і звичок. Бар'єри тісно пов'язані з невпевненістю, страхом, роздратуванням. Такі психологічні характеристики стають непереборними перешкодами на шляху до поставленої мети керівників [5]. Виділяються такі бар'єри: розпливчатість і туманність поставлених цілей; нетерплячість і очікування миттєвих змін; острах нових ситуацій; острах вразливості; поведінка й очікування оточуючих; невіра у власні сили; недостатні вміння і навички. Знання специфіки психологічних бар'єрів допоможе створенню стратегій їх уникнення.

Висновок. Вищенаведені факти допомагають визначити, які бар'єри можуть виникати у професійному становленні та розвитку особистості професіонала. На основі теоретичного аналізування виділено типи кар'єрних бар'єрів а також методи та способи їх подолання. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є розширення діагностичного і корекційного інструментарію, розробка більш ефективних способів подолання кар'єрних бар'єрів.

Література:

1. Карпенко Г. *Психологія праці та вибір професії* : навч.-метод. посіб. Суми: Університетська книга, 2008. 168 с.
2. Крупник І. Р., Ткаленко Н. В. Маніпулятивна поведінка у професійній діяльності офісних співробітників. *Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук. журнал*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – Вип. 1. С. 96–101. DOI 10.32999/2663-970X/2019-1-15
3. Массанов А. *Психологічні бар'єри в професійному самовизначенні особистості* : монографія. Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2010. 371 с.

4. Попович І. С. *Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика*: навч.-метод. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 158 с.

5. Попович І. С. Роль соціально-психологічних очікувань у професійному становленні та розвитку особистості. *Зб. наук. праць : Філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «ПНУ імені Василя Стефаника», 2015. Вип. 20. Ч. 2. С. 213-220.